

Hititlerde Su Kültü

The Water Cults in Hittites

Leyla MURAT*

Öz

Hititler, Anadolu'da ilk siyasi birliği sağlamış, yaklaşık 1650-1200 yılları arasında bu topraklarda varlığını sürdürmüş ve Anadolu tarihi-coğrafyasında çok farklı ve çok özel bir konuma sahip olmuşlardır. Hititler teokratik din anlayışına sahip olduklarından kentleri ve tapınakları genellikle yaşam iksiri olan su kaynaklarına yakın yerlerde kurmuşlardır. Bu su kaynakları ve nehirler suyun tanrıların önemsendiği hem bedensel hem de dinsel temizliği sağlayan bir madde olması nedeniyle kutsallaştırılmış ve birçok ritüeller yapılarak su kültürüne çok önem verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Hititler, Su kaynakları, Su Kullanımı, Su Kültü, Kutsal Su, Şapinuva, Nehir, Dinsel temizlik

Abstract

The Hittites secured the political unity in Anatolia, existed in these lands roughly between 1620 BC and 1200 AD, and acquired a very different and significant place in the Anatolian history-geography. As the Hittites had a theocratic understanding of religion, they often established their cities and temples nearby the sources of water which is the elixir of life. These sources of water and rivers were sanctified as water is a matter that enables bodily and religious clean-up overrated by gods, and a good deal of importance was attached to the cult of water by performing a lot of rituals.

Key Terms: The Hittites, sources of Water, Use of Water, Cult of Water, Sacred Water, Şapinuva, River, Religious Clean-up

Su, dünyamızda canlılardan önce var olmuş ve yaşam suda başlamıştır. Yakın geçmişe kadar toplumlar suyu doğadaki hali ile tüketmişlerdir. Su, yaşam için fiziksel bir gereksinim olduğundan insanlar Neolitik Çağlar'dan

* Araş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Hititoloji Anabilim Dalı., e-Mail: Leylamuratq@gmail.com

itibaren yerleşik hayata geçiş sırasında ve sonrasında kent ve köyleri su kaynaklarına yakın yerlere kurmuşlar ve büyük uygarlıklar yaratmışlardır. Anadolu insanı erken bir dönemde gerek göller bölgesinde gerekse Fırat koyaklarında suyu kullanarak erken tarımsal faaliyetlere başlamıştır.

Hititler Anadolu'ya geldiklerinde suyun ne kadar önemli olduğu bilincine sahip bir halk ile karşılaşmışlardır. Su, Hitit Dünyasında dinsel alanın hemen hemen her yerindeydi. Dolayısıyla Teokratik bir inanç dünyasının Hititlerin hayatını şekillendirdiğini görmekteyiz. Kaderlerini tanrıların yönettiğini ve yaşamları süresince başlarına gelen tüm iyi ve kötü olayların, hastalığın, yenilginin kısaca başlarına gelen her türlü olayın onlar tarafından verildiğini, bu dünyada ve inançlarına göre öldükten sonraki yaşamlarında problemsiz bir süreç düşündüklerinden, onları hoşnut etmek, tanrıların gazabını üzerlerine çekmemek için çeşitli kurbanlar sunmuş, onları bayram törenleriyle, dualarla anmaya gayret etmiş, ve bu maksatla pek çok ritüel düzenlemişlerdir. Hititlerin tanrıları için özenle düzenledikleri bu ritüellerin ilk şartı bedensel ve ruhsal olarak arınmaktır. Çünkü arınma insanların tanrılar tarafından cezalandırılmamaları için ilk şarttır. Yani tanrıların evine tapınaklara girebilmek, dua edebilmek, kurban sunabilmek, (krallarla tanrılar özdeşleştirildiğinden) kralın huzuruna çıkabilmek için ön koşul su ile yıkanmak, bedensel ve ruhsal olarak temizlenmektir.

Hititlerin hem dinsel hem de bedensel temizliğe çok önem verdikleri ve temizlik konusunda asla lakayt davranmadıkları¹ tapınak görevlilerine yönelik bir direktif metninde² anlatılmaktadır. Metinde tapınakta görevli mutfak beylerinin yıkanması, saç sakal ve tırnaklarını kesmesi, giyeceklerinin de temiz olması istenmektedir. Ayrıca bir domuz veya köpeğin mutfak kaplarına yaklaştırılmaması, yani mutfak eşyalarının da temiz olması istenmektedir. Böylece tanrılara sunulan ekmeğin ve içkinin manevi olarak kirlenmesi engellenmiş, tanrılar kızdırılmamış oluyordu³.

Bütün Eski Önasya toplumlarında olduğu gibi, Hititlerde de pisliğin bu manevi ve sihri anlamı, gerçek pislik kavramından daha ağır basmıştır⁴.

“Temizlik /Arılık/ Kutsallık Suyu”, Hitit çivi yazılı kaynaklarda özellikle su kültü ile ilişkili olarak şu terimlerle karşımıza çıkmaktadır:

¹ Dinçol, Ali Mehmet, “Ašhella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu bir Bakış”, *Bellekten XLIX/193*, 1985, 7-8.

² KUB XIII 4; Süel, Aygül, *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No. 350, Ankara, 1985.

³ Süel, 1985, 171-172.

⁴ Dinçol, 1985, 7.

šehelliaš watar, šehelliaš A.A.^{HI.A}, šuppi watar ve parkui watar, šegel=ni šiie ve itkalzi šiie⁵.

Bedensel ve ruhsal olarak arınma sırasında yapılması gereken işlemlerin başında, Şapinuva'da hazırlanan ve oradan tüm Hitit dünyasına dağıtılan Hurri kökenli *itkalzi ve itkahi* kutsal metinlerinin okunması, böylece ağzın temizlemesi bir başka anlatımla ruhun her türlü günahattan arındırılması yani tövbe edilmesi gelmektedir⁶. Gerek söz konusu *itkalzi* ritüelleri ve diğer arınma ritüellerine göre ağız temizlemeyi/tövbe etmeyi, bedensel ve ruhsal arınmayı sağlayan ve aynı zamanda insan yaşamı için gerekli olan madde su'dur. Tabii ki suyun kullanımı yanında gümüş, kurban hayvanlarının kullanımı gibi yardımcı elemanlar da söz konusu olmaktadır. Ancak arınmanın, günahlardan kurtulmanın dolayısıyla her iki dünyada mutlu yaşamının temelinde su ve onun yardımıyla temizlenmek gelmektedir.

Boğazköy'den ele geçen *itkalzi* ritüellerinin kolofonlarında⁷, “*Bu önemli kutsal kilden kitapları Şapinuva ülkesindeki orijinallerinden çoğalttık*” şeklindeki ifadelerden su ve su kültü ile ilgili olarak hazırlanan *ağız temizleme/tövbe etme, bedensel ve ruhsal arınma* ritüellerinin Şapinuva kökenli olduğunu, bu şehrin ne denli önemli bir kutsal merkez konumuna geldiğini, bu kutsal merkezin su kültürüne ne kadar önemli katkılar sağladığını yani vazgeçilmez olduğunu görmekteyiz.

Suyun kutsallığını içeren *itkalzi* ile Kizzuwatna ve Anadolu kökenli diğer ritüellerde hem bedensel hem de ruhsal arınmanın nasıl yapıldığını ve suyun ne şekilde kullanıldığını gösteren metin örnekleri aşağıda verilmiştir:

KUB 29 8 Vs.II (İtkalzi Ritüeli Nr.9)⁸

1 -2 Ayrıca kurban sahibi [dışarı] çıkar ve Rahip kapının []

3 -5 damnaşşara adamları ise [] Ve kurban sahibi [] suyu yukarı serp[er]

6 -11 Ayrıca kurban sahibi üzerinde bir kartal, bir şahin, bir hüthüt kuşu ve hušti maddesini çevirirler, bir keçiyi []. Ve eğer kurban sahibi bir erkek ise, o bizzat kendisi oku atar, eğer o kadın ise, sonra o (sadece) el(iy)le bir oku koyar ve rahip ise (oku) atar.

⁵ Wilhelm, Gernot, “Reinheit und Heiligkeit”, *Levitikus als Buch, Band 119*, 1999, 203-205.

⁶ Haas, Volkert, - Salvini, Mirjo, - Wegner, Ilse, - Wilhelm, Gernot, *Die Serien itkahi und itkalzi des AZU-Priesters, Rituale für Tašmišarri und Tatuhepa sowie weitere Texte mit bezug auf Tašmišarri*, Corpus der Hurritischen Sprachdenkmäler, 1/1, Roma, 1984.

⁷ Haas, vd., 1984, 79,84.

⁸ Haas, vd., 1984, 90-94.

12-17 onlar (bunu) bitirir bitirmez, kurban sahibi yıkanmak için gelir ve yıkanır. Yıkanma işlemini bitirir bitirmez Rahip temizlik suyunu tutar. Ve onu yıkanma çadırına götürür. Ve kurban sahibi yıkanma işlemini bitirir bitirmez

18-23 aynı [suyu] bakırdan ya da bronzdan boş bir banyo kabına döker elinde hiçbir şey tutmayan diğer (rahip) de gelir. Ve (banyo kabını) onu diğer kült eşyalarının yanına koyar.

24-28 Sonra onu (suyu) onun başına döker. Ayrıca bundan başka diğer suyu o onun kafasına dökmez. Onu aşağı koyar. Gömleği içine atar atmaz ve bir tabureye oturur oturmaz, rahip Hurice konuşur / dua eder.

29-31 Hurrice dualar/ sözler

32 Hepat için Su sözlerini/ dualarını aynı şekilde o (rahip) söyler (Hurice dua eder).

33 İstar ve Naparbi için de Su sözlerini/ dualarını o (rahip) söyler (Hurice dua eder).

34-52 Hurrice dua

53-54 kırık

55-59 Kutsal arınma suyunun içine koyar. Ve onu [] içine bırakır. [] o aşağı [] Ve rahip

Hurrice şöyle söyler/ dua eder.

Rs.⁹

56-58 Sonra kurban sahibi arınma suyunun içinde bulunan gümüşü kendi etrafında çevirir. Rahip Hurice şöyle söyler/dua eder.

Bu itkalzi ritüel örneğinde, kurban sahibinin üzerinde kuş çevrilmesi, kurban sahibinin arınma suyu ile yıkanması, gömleğin suyun içine atılması, Baş Tanrıça Hepat, İstar ve Nabarbi için Hurice su duası yapılması ve arınma suyu içinde bulunan gümüşü kurban sahibinin kendi etrafında çevirmesi gibi davranış biçimleriyle kurban sahibi ve büyü malzemeleri arasında bir bağlantı kurulmakta ve kirlenmiş olan kurban sahibinin üzerindeki kirlilik başka bir obje'ye aktarılmaktadır. Yani kutsal su¹⁰, diğer elamanlar olan kuş¹¹ ve gümüş¹² ile birlikte kirlilikten arındırıcı madde

⁹ Haas, vd., 1984, 97.

¹⁰ Haas, Volkert, - Wilhelm Gernot, *Hurritische und luwische Riten*, Alter Orient und Altes Testament 3, Neukirchen-Vluyn, 1974, 38-41.

¹¹ Haas, v.d., 1974, 42-49.

olarak kullanılmaktadır. Bu metinde sudan sorumlu kişi ritüeli yöneten rahiptir.

KBo 5 2 (Kizzuwatna kökenli Ammihatna Ritüeli)¹³

Vs.II

52-54 Rahip 1 büyük kuşu alır ve onu tahtın, hupruşhi kabının, kurban masasının ve de kurban sahibinin üzerinde çevirir.

Ritüelin bu satırlarında rahip arındırıcı özelliği olan bir kuşu hupruşhi kabının, kurban masasının ve de kurban sahibinin üzerinde çevirmektedir.

Rs.III

50-52 Sonra kurban sahibi kapıdan oklarla dışarı çıktığı zaman rahipler ise ona tatlı sütü ve de temiz suyu sürekli olarak üzerine serperler.

Ritüelin bu kısmında kurban sahibi oklarla kirli ve temiz olan arasında sınır görevi yapan bir kapıdan geçerken, iki rahip süt ve temiz su serpmektedir.

Rs.III

58-60 Ve gösterişli kıyafetleri fırlatır ve kutsal su ile yıkar. Gösterişli kıyafetleri ise rahip alır.

Ritüelin devamında kurban sahibi üzerindeki elbiseleri çıkartarak (fırlatarak) kutsal su ile yıkamaktadır.

Rs.IV

60-62 Ve gümüşü kurban sahibinin ağzına koyar. Ve rahip şöyle der ; “Gümüş gibi tanrıların, erkek ve kadın tanrıların huzurunda temiz ol!”

Ritüelin daha sonraki satırlarında ise, rahip arındırıcı madde gümüşü kurban sahibinin ağzına koyarak onun tanrı ve tanrıçaların huzurunda gümüş gibi temiz olmasını istemektedir.

Görüldüğü gibi, Kizzuwata kökenli Ammihatna Ritüelinde de çeşitli büyü metotları¹⁴ kullanılarak kurban sahibinin ruhu ve bedeni hastalık ve kirlilikten temizlenmektedir. Ayrıca diğer arınma ritüellerinde ve itkalzi ritüellerinde olduğu gibi Ammihatna Ritüelinde de kutsal su diğer elamanlar

¹² Haas, v.d., 1974, 38-41.

¹³ Murat, Leyla, “Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri”, *Archivum Anatolicum*, Cilt VI, Sayı 2, Ankara, 2003, 102-103.

¹⁴ Reyhan, Esmâ, “Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekli Üzerine bir İnceleme”, *Archivum Anatolicum*, VII, Ankara, 2004, 111-142.

kuş ve gümüş ile birlikte kirlilikten arındırıcı madde olarak kullanılmaktadır. Bu ritüele göre de sudan sorumlu kişi AZU rahibidir.

KBo 5 2 Vs I (Kizzuwatna Kökenli Ammihatna Ritüeli)¹⁵

46-51 bunları rahip alır ve o **nehre** gider ve 2 ince ekmeği parçalar ve onları **nehirin** içine atar ve 2 KUKUB kabı şarabı alır ve 2 KUKUB kabından şarabı nehre döker. Ayrıca 2 kap ince yağ alır, sonra **nehre** biraz akıtır.

52 [] yerin güneş tanrısından **su** ister.

Ammihatna ritüelinin bu satırlarında ise, Rahip **nehre** giderek yeryüzünün güneş tanrıçasından yaptığı sunu karşılığında “*Kutsal, Arınma/Temizlik suyunu*” üretmek için gerekli olan suyu talep etmektedir.

Ammihatna ritüelinin arınma suyunun hazırlanması ile ilişkili satırlarında, hasta insanı içinde bulunduğu kirlilik ve hastalıktan kurtarmak amacıyla bir ilacın hazırlanması söz konusudur. Hazırlanan ilacın ana maddesini nehirden alınan su oluşturmaktadır. Ritüelde ilacın yapımında kullanılan arınma suyunun berraklaşması, kutsallaşması ve tedavide daha etkili olması için yapılması gereken işlemler şunlardır¹⁶:

- a) İki su kabının nehirden doldurulması,
- b) nehirden çıkardığı 7 çakıl taşını ve bir parça ılgın ağacığının bu suyun içine atılması,
- c) su kabının çatıya çıkarılması,
- d) su kabının kazzarnull kumaşına sarılması,
- e) su kabının ayaklık üzerine oturtulması,
- f) suyun gece boyunca yıldızların altında bekletilmesi,
- g) rahibin su ile ilgili Hurrice (büyülü) konuşması,

Yukarıda bahsettiğimiz işlemlerden sonra berrak ve kutsal olan arınma suyunun içine bitkisel ve maden kaynaklı bazı maddeler de katılarak ilacın hem bedensel, hem de ruhsal olarak hastalanmış, kirlenmiş olan insanın tedavi edilmesinde daha etkili olması sağlanmaktadır¹⁷.

¹⁵ Murat, Leyla, *Kizzuwatna'lı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin* (CTH 471), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

¹⁶ Murat, 2003, 105.

¹⁷ Murat, 2003, 105.

Tanrıları Çağırma Ritüeli Vs.II¹⁸

21-25 O 4 testi şarabı, kurban ekmeğini, kırma?, lapa, gangati ekmeğini alır; O suya gider ve şöyle söyler: Gelmemi gerektiren sebep; Pınar beni istiyor, su bilmek istiyor (soruyor), iştâr kırlardan benimle geldi(mi?), gelmedi(mi?).

26 -29 Onlar şuraşşura kuş kanatları (formunda) takıyı onun bir kulağına koyarlar?. O ağır bir mantoyu taşımaz? O elde boş 1 kap tutar. Onun başında ise ip [du]rur.

30-35 O pınara söyledi, O su yatağına söyledi, Su Tanrısı'na söyledi: Bu su nedeniyle geldim. Bana ver! Bu kutsal su kanı (cinayeti) ve (yalan yere)yemini temizler, o, temiz kapı yapısını, bütün kötü sözler, beddua, günah ve düşmanlıktan temizler.

36-38 [Pınar] İştâr'a cevap verir: “ yaratan su []senin yol olarak istediğin şey [] su yaratan ve onu al!

39-44 Kumarbi arkasında (arkada gizli) [] yerin güneş Tanrıçası, [] saç kılı akar (saçını ıslatır), sen şimdi, bu suyu götürdüğün sırada, şahin hemen denizden başka suyu buraya getirir. O solda suyu tutar, solda ise o sözleri tutar.

45-48 İştâr acele etti: ve Ninive'den şahin şehrin karşısına geçti. Sağda o suyu aldı, solda ise kötü sözleri aldı, o sağda suyu devamlı serper, solda ise o sözleri söyler:

49-56 Evin içine iyilik girsin! Sonra kötülük gözlerle aransın! Ve o dışarı atılsın! temizlensin! kutsal su kötü dili/sözü, kirliliği, kanı (cinayeti), günahı, bedduayı temizlesin! Rüzgarın pislikleri defettiği ve denize taşıdığı gibi, o (kutsal su) bu evdeki kanı (cinayeti) aynı şekilde defetsin! Ve denize taşısın!

57-61 Ve o dağda temiz <.....> gitsin! Ve o derin kuyuya gider. O 1 kurban ekmeğini parçalar, şarap sunar (ve) 7 defa su çeker, o onu döker. 8 yola çektiği suyu onu alır. Ayrıca

62-66 2 defa 7 çakıl taşını pınardan alır ve onu [] içine atar. Bardağın içine ise, o iki defa 7 kappiyi atar. Ve o kırmızı yünü alır ve onu <.....> bağlar.

66 Sonra o suyu evine götürür. Orada sıralanmış bütün eşyaları Bu ev arındırma ritüelinde de, su temini işlemi için Tanrıça'nın **su kaynağı** ve

¹⁸Otten Heinrich, “Eine Beschwörung der Unterirdischen aus Boğazköy”, *Zeitschrift für Assyriologie* 20/54, 1961, 122-126.

Suyun Tanrısı'ndan su talep edildiği belirtilmektedir. Ayrıca bu ritüelde bir ev temiz/kutsal su ile kötü dilden/sözden, kirlilikten, kandan (cinayetden), günahdan ve bedduadan arındırılmaktadır. Söz konusu arındırma işlemi, su devamlı serpilerek gerçekleştirilmektedir.

KUB 43 58+ Vs.I (CTH 491)¹⁹

25-32 Bunların hepsini hazırladığı zaman [] hasırdan yapılmış 1 kurban masasını içeriye [] 2 bardak suyu veya 2 kazzi kabı suyu koyar. [] ka]deh şarabı koyar, içeri ise gangatiyi? k]oyar. [] bar]dak ince yağ koyar, orada kırmızı yün [bulunur] 1 kap lapa [] koyar. ^{SIG}ali yününü ise oraya koyar ve sade? [] ve 1 bardak bira [] (koyar)

33-39 [] gangati- [yeme]ği, 1sunu kabı lapa yemeği [] [] 1 kalın ekmek, (1) küçük peynir, 7 ince ekmek (ve) meyveler [(koyar)] (sonra) yıkanmış (olarak) kurban gelir; Ritüeli düzenler. AZU rahibi veya 1 temiz [kadın?] 1 bardak suyu veya 1 kazzi kabı suyu alır ve onu tanrının önünde döker, aşağı ise o onu onun için içine koyar. Onun için (onu) bitirir. Boş 1 kabı bardağı tutar ve onu (tanrının heykelini) orada yıkar.

40-45 Ayrıca o şöyle söyler: bu su (kirlilikten) nasıl arınmış /temizlenmiş ise ve görkemli giysileri yıkarlar ve onlar böylece (kirlilikten) arınırlar/temizlenirler. Kült eşyalarını yıkarlar ve böylece onlar (kirlilikten) arınırlar/temizlenirler. Bu su hepsini (kirlilikten) sürekli olarak arındırır (ve) sürekli olarak temizler. Şimdi sizin tanrılarınızı aynı şekilde (kirlilikten) arındırsın /temizlesin!

46-51 Tanrılar kötü sözden, yeminden lanetten, kandan (cinayetden) (ve) gözyaşından hepsinden temizleyiniz/arındırınız! Kurban sahibi de sizin önünüzde (bundan) temizlenmiş/arınmış olsun! Tuttuğu su bardağını götürür ve o onu başka bir insana verir.

52-56 [Ay]rıca o suyu Kurban sahibi ellerinin içine /üstüne <döker> [] diğer 1 bardak suyu yapar ve [] yere koyar. Sonra şöyle söyler: [] temizlenmiş/arınmış olsunlar! Kötü söz, yemin, [lanet], kandan (cinayetden) ve gözyaşından tanrılarının önünde (ondan) temizlesin /arındırsın!

Bu ritüelde ise, giysilerin, kült eşyalarının, tanrılarının (tanrı heykellerinin) ve ritüel beyinin su ile arındırılması/temizlenmesi ile ilişkili seremonilerin yapıldığı belirtilmektedir. Burada arındırma işlemi sembolik olarak su ile yıkanarak yapılmaktadır. Bu metinde de kutsal sudan sorumlu kişi olarak karşımıza AZU rahibi çıkmaktadır.

¹⁹ Strauss, Rita, *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna*, Ein Beitrag Zur Erforschung hethitischer Ritual tradition und kultur geschichte, Berlin-New-York, 2006, 342-343.

Ammihatna, Tulbi ve Mati'nin Ritüeli (CTH472) Vs.II 4-6 (IV 23-25)²⁰

4-6 Daha sonra tanrıyı (tanrı heykelini) temiz suyla temizlerler. Tapınağa da su serpilir.

Söz konusu Ritüelde Tanrıça Hepat'ın tapınağının yeniden canlandırılması yani temizlenip kutsanması işlemi için šeHELLIIAŞ uatar "Kutsal arınma suyu" ile tanrı heykeli temizlenmekte ve bu su tapınağa serpilerek de Hepat'ın tapınağının arındırılması sağlanmaktadır.

KUB 10 27 Vs.I²¹

5-6 Kraliçe "arınma suyu" ile yıkanır.

Bu metinde ise kraliçe su ile yıkanarak arınma işlemi gerçekleştirilmektedir.

Manuzziya'lı Muvalanni'nin Ritüelinde (KBo 11 5) ise şu sözler yer almaktadır²²:

Rs. VI

22-29 6. günün tan vaktinde ve 7. gün oraya girilir, tapri adamı derhal kutsal odaya girer. O zaman el ve ayakta [bulunan?] kabı O kaldırır. Kral yıkanma yerinden kutsal odaya [girer] ve daha sonra oraya 1 ölçü Kutsal Su götürülür [] kralın bedenine (su) dökülür.

Bu metinde Kutsal Su ile arındırma yıkanma evinden geçilen kutsal odada yapılmaktadır. Bu kutsal odada arındırma işlemi yapılan kişi ise bir kraldır. Arındırma işlemi de kralın bedenine su dökülerek gerçekleştirilmektedir. Ayrıca bu metinde Kutsal Su'dan sorumlu kişi olarak tapri adamı görülmektedir.

KBo 21 33+Vs.I (AZU Rahibinin Ritüeli Nr.1)²³

7-9 Ve AZU rahibi hasırdan masanın üstüne tanrının kurbanlarını koyar. İnce ekmekler, 1 bardak su, 1 bardak şarap, başka bir ahrušhi kabı yağ;

²⁰ Lebrun, Rene, "Les rituels d'Ammihatna, Tulbi et Mati contre une impureté =CTH 472", *Hethitica* III, Louvain, 1979, 143, 147, 151, 154.

²¹ Vieyra, Maurice, "İstar de Ninive", *Revue Assyriologie* 51, 1957, 85-86, 92-93.

²² Lebrun, Rene, "Ritüels de Muvalanni, à Manuzziya= CTH 703 BCILL 85", *Hethitica* XIII, Louvain, 1996, 47-48, 55-56.

²³ Haas, Volkert, - Salvini, Mirjo, - Wegner, Ilse, - Wilhelm, Gernot, *Die Rituale des AZU-Priesters*, Corpus der Hurritischen Sprachdenkmaäler ½, Roma, 1986, 38-41.

19-22 Sonra yağı su bardağının içine damlatır ve Hepat'ın katkı için bizzat yapar/kutlar. Sedir Ağacını su bardağının dibine koyar ve sonra su bardağını yukarı alır ve suyu tanrı için karşıda döker.

23-27 Hurrice şöyle söyler: Hurrice dua suyu kurban sahibi için karşıda döker ve su bardağını aşağı hasırdan masanın üstüne koyar.

AZU rahibinin bu ritüelinde suyun içine yağ damlatılmakta ve sedir ağacı koyulmaktadır. Dolayısıyla suyun içine damlatılan yağ ve içine koyulan sedir ağacı, suyun kutsallığını arttıran, arınmaya katkı sağlayan ritüel maddeler olmalıdır. Bu su, AZU rahibi tarafından Tanrıça Hepat'a ve kurban sahibine dökmek suretiyle sunulmaktadır.

Bu Ritüellerdeki söz konusu seremoniler kir ve necasetten kurtulup, bedensel ve ruhsal olarak temizlenmek amacı ile gerçekleştirilmektedir. Bu ritüellere göre su bir dizi büyü uygulaması ve diğer arınma materyalleri ile birlikte yüksek derece bir arınma sağlamaktadır.

Tapınakların Temizlenmesi İle İlgili Ritüel (CTH 472) Vs.1²⁴

56-57 2. gün Uzıia ve Zukıia'yı suna[rlar] gece şehelliški'yi verirler.

58-59 Ertesi gün gün[düz] gider. [Arınma] suyunu.....alırlar.

Tapınakların temizlenmesi ile ilgili bu ritüelde, kutsal arınma suyunun gece şehelliški kabı ile verildiği ve bu kabın gündüz de geri alındığı belirtilmektedir.

Tremouille, burada bahsedilen şehelliški kabının kültürel anlamda kirlenmiş insanların, tanrıların ve tapınakların ayinsel temizliğe uygun bir şekilde temizlenmesi (kutsanması) için taşınan suyu süzmeye (arındırmaya) ve çatının üzerine veya açık bir yerde gece boyunca bekletilerek yıldızların ışığının geçmesine izin veren ve arınma suyu'nun berraklığını sağlayan bir kap olduğu düşüncesindedir²⁵. Tremouille, ayrıca arınma suyunun konulduğu "şehelliski" kabının muhtemelen sivri dipli olup, bu özelliği ile de sıvı içine konulan bitkisel ve mineral tortuların birikmesini ya da atılmasını kolaylaştıran bir kap olabileceği fikrindedir²⁶.

²⁴ Lebrun, 1979, 143, 150-151, Tremouille, Marie-Claude, "Un objet culturel : Le şehelliški", *Studi Micenei ed Ege Anatolici* XXXVIII, Roma, 1996, 87-89.

²⁵ Tremouille, 1996, 73-75.

²⁶ Tremouille, 1996, 86.

Or. 94/1 Ortaköy-Şapinuva'dan Bir Ritüel Tablet

.....

3].. kuzu Hepat için uzziia kuzudan

4-5 şina]pşi'de/ye şehelliški kaplarını verirler. he]pat için hariia
şehelliški kaplarını

6 şehelliški kaplarını o gün aynı şekilde verirler.

.....

Ortaköy-Şapinuva'dan bu ritüel tablette de şehelliški kaplarının verildiğinden bahsedilmesi, Tremouille'nin düşüncesini, yani "şehelliški kapları arınma suyu için özel kaplardır" fikrini desteklemektedir. Bu özel kaplar hititlerin baş tanrıçası Hepat için "günahlardan arınma evi" olarak yorumlanan ve arınma ayinlerinin gerçekleştirildiği kutsal bir mekan olan Şinapşi'de²⁷ verilmektedir.

KUB 27 24 + Vs.I (İtkalzi Ritüeli Nr.15)²⁸

2-3 10. gün ise [] 7 su [getirirler], Sonra şöyle söyler:

4-18 Hurrice Dua

19-20 [] 1. gün ise 7 su getirirler, [(ve)] şöyle söyler.

KUB 27 23+ KBo 27 88 Vs.II (İtkalzi Ritüeli Nr.16)²⁹

12-13 2. günde ise 7 su getirirler, sonra şöyle söyler:

KBo 20 131 Rs.III (İtkalzi Ritüeli Nr. 17)³⁰

23-24 1. günde ise 7 su getirirler,

Sonra şöyle söyler: (Devamı Hurice dua)

"*Kutsal Temizlik Suyu*" yukarıda verilen İtkalzi ritüellerinden bu üç metinde "*yedi su*" kavramı ile birlikte görülmektedir.

²⁷ Haas, v.d., 1974, 36-38.

²⁸ Haas v.d., 1984, 132.

²⁹ Haas v.d., 1984, 138-39.

³⁰ Haas v.d., 1984, 148.

KBo 9. 115 (+) KBo 9. 119 Vs. (Kummanni Kralı Pallia'nın Ritüeli CTH 475)³¹

3-7 Lawazantiia şehrinin kutsal suyunu 7 kaynaktan alır. Ve kutsal suya [şunları] 1 şekel gümüşü, gözler için 1 havluyu, 1 kişri yünü, 1 tarpallı mavi yünü, 1 tarpallı kırmızı yünü, içinde 1 hakkunna kabı ince yağı, undan 3 ince ekmeği ve 1 *KUKUB* kabı şarabı 7 kaynağa [sunar

8 -13 onlar kutsal su ile gelir gelmez, onlar bir büyük kuşu, yarım litre undan yapılmış 1 mulati ekmeğini 5 ince ekmeği, bir miktar zeytinyağı ve 1 *NAMMANDU* kabı şarabı [alırlar.] Ve onlar temiz sulara sunu yaparlar, huzurunda[],Ertesi gün 2. günde Fırtına Tanrısının heykelini yedi(kaynaktan) kutsal su ile yıkarlar.

Bu metinde de Lavazantiia'nın **7 ayrı kaynağından** alınmış kutsal arınma suyuna bazı kurban maddeleri sunulmakta ve bu su ile de fırtına tanrısının heykeli yıkanmaktadır.

Hurric-Hitiçe bir Boğazköy ritüelinde (KBo 23 27 Rs. III 5-14) sunuda kullanılacak temiz su için Şapinuva' daki **kaynaklar** işaret edilmektedir. Şapinuva'dan temin edilecek **7 kap suyun** 3 tanesi Şapinuva şehri ana kaynağından, 1 tanesi Şulupaşşi şehri ana kaynağından, 1 tanesi Şapinuva şehri, bağdaki kaynaktan, 1 tanesi X nehrinden ve 1 tanesi de Şapantalliya şehri nehrinden getirilmektedir.

Or. 90/1711 Ortaköy-Şapinuva'dan Bir Ritüel Tablet

- 4] şöyle temiz[
 5 get]irirler. Sonra nehirden tekrar[
 6]... içinde ve o 9 nehir. Ve sonra
 7] Şapinuva'nın 2 fırtına tanrısı ...[
 8] yakarlar. Nehirden[
 9] Sonra Şapinuva'nın 2 fırtına tanrısı [
 10] baba tanrılar içinde/ortasında
 [götürürler ??
 11] içinde /ortasında götürürler.[
 12 kutsal] suyu yukarı serper[ler.
 13 için]de/ortasında götürür [ler.

14]... bir hurri kuşu bir ...[

³¹ Haas, v.d., 1974, 43-44.

Görüldüğü gibi, burada Şapinuva şehrindeki **9 nehirden**, Şapinuva şehrinin 2 Fırtına Tanrısından ve (kutsal arınma) suyun yukarı serpiildiğinden bahsedilmektedir. Bu Ortaköy-Şapinuva Ritüelinde de arındırma ile ilişkili seremoniler yapılmaktadır. Söz konusu arındırma işlemi (**kutsal**) su bir mekânda yukarı serpilerek gerçekleştirilmektedir.

Bu metinlerden anlaşılıyor ki, Ortaköy-Şapinuva ve Lavazantiya gibi kutsal kabul edilen bazı şehirlerin dereleri, nehirleri, pınarları ve kaynakları arınmayı sağlayan ve Kutsal Su'yu bünyesinde bulunduran alanlar olarak kabul edilmişlerdir³². Yani Hitit din anlayışında yaşamın en önemli ögesi olan su; pınarlar, kaynaklar, dereler ve nehirler kutsallaştırılmıştır. Dolayısıyla Kutsal Su'yu bünyesinde bulundurarak öne çıkan bu şehirlerin içindeki veya civarındaki nehirlerin, pınarların, kaynakların ve derelerin yakınında kutsal anlamda yapılar bulunmalıdır.

Bu bağlamda, Dere yataklarına yakın bir noktada, ırmakların ve su kaynaklarının yakınlarında veya bu dereler, ırmaklara ve kaynaklara ulaşan yollar üzerinde bir kısım mimarilerin, abidelerin oluşturulduğunu görmekteyiz. Özellikle kaya anıtları adını verdiğimiz mimarileri ele aldığımızda, genellikle kayalık alanların tercih edildiği ve yapılarda rölyefli tasvirlerin bulunduğu dikkati çekmektedir. Su kültü ile yakın ilişkilerini düşündüğümüz bu yapıların en önemli örnekleri şunlardır:

Fraktin: Küçük bir dere kenarındaki kaya yüzeyine iki sahneli bir friz olarak işlenmiştir (Resim 1). Her iki sahnenin de konusu aynı olup, benzer iki sunak önünde tanrıya kral, tanrıçaya kraliçe içki libasyon yaparken belirtilmiştir. Anıtın üzerindeki hiyeroglif yazıt bu sunuyu gerçekleştirenlerin kral III. Hattuşili ve eşi kraliçe Puduhepa olduğunu göstermektedir³³.

Hanyeri/Gezbeli: Adana ili, Tufanbeyli ilçesinde, Erciyes Dağı'nın güney doğusunda bulunan Hanyeri köyü dolaylarında, Gezbeli'de soldaki kayalıktadır (Resim 2). Üzerindeki yazıtta göre burada sol elinde bir yayı sağ elinde mızrak taşıyan bir prens tasvir edilmiştir³⁴.

Hemite: Torosların güneye geçit verdiği dağlık alanda, daha güneyde Ceyhan nehri kenarındaki kaya anıttır (Resim 3). Hanyeri anıtındaki figüre benzer bir prens betimlenmiştir. Sola doğru adım atmış bu figürün arkasında lejantı yer almaktadır³⁵.

³² Wilhelm, 1999, 208-211.

³³Neve, Peter, "Regenkult-Anlagen in Boğazköy-Hattusa", *İstanbul Mitteilungen*, Beiheft 5, Tübingen, 1971, 35-36 ; Dinçol, Ali Mehmet, *Anadolu Uygarlıkları*, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 1982, 115; Darga, Muhibbe, *Hitit Sanatı*, İstanbul, 1992, 175-179, Emre, Kutlu, "Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar, Hititler ve Hitit İmparatorluğu", *Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn, 2002, 226, 489.

³⁴Neve, 1971, 35-36; Dinçol, 1982, 115; Darga, 1992, 182-183, Emre, 2002, 226, 489.

³⁵ Neve, 1971, 35-36; Darga, 1992, 182-183; Emre, 2002, 226-227, 489-490.

Taşçı I: Develi İlçesi, Bakırdağı Beldesi'nde, Kayseri'nin 60 km. güneydoğusunda yer almaktadır (Resim 4). Bu kaya anıtı bir kral ailesine aittir. Kalker kaya üzerine, kaya yüzeyi kazılarak işlenmiş rölyeflerin sol tarafında Büyük Kral Hattuşili'nin kartuşu ve kahraman unvanı bulunmaktadır. Aşınmadan dolayı yazıtlar çok iyi okunamamıştır. Sağa doğru yönelik üç figür tasvir edilmiştir³⁶.

Taşçı II: Taşçı I'in bulunduğu dere yatağından 100 m. güneydedir (Resim 5). Anıtta tek bir figür tasvir edilmiştir. Figürün dua jestinde yukarı kaldırdığı kolunun altında hiyeroglif yazıt vardır³⁷.

Imamkulu: Fraktin anıtının doğusuna düşen Imamkulu köyünde, Zamantı vadisi teraslarında üstü yuvarlak bir kaya bloğuna işlenmiştir (Resim 6). Üzerindeki yazıta göre burada da bir prens betimlenmiştir. Prens önünde ise, aslan başlı iki cin, iki dağ tanrısı üzerinde, boğa koşulu arabasında fırtına tanrısı Teşup, onun önünde Tanrıça İştâr'ın tasvir edildiği bir kompozisyon bulunmaktadır³⁸.

Hatıp: Konyadan 17 kilometre uzakta, dibinden çok gür bir su kaynağının fışkırdığı kayalığın cephesindedir (Resim 7). Burada, ok, mızrak taşıyan ve başında boynuz bezeli tanrı külahı olan bir figür işlenmiştir. Anıt üzerinde bulunan Luvi hiyeroglifli yazıttan bu anıtın büyük kral Muvattalli'nin oğlu Tarhuntaşa kralı büyük kral Kurunta'ya ait olduğu anlaşılmaktadır³⁹.

Akpınar/Sypilos: Manisa'nın 7 kilometre doğusunda Manisa-Turgutlu karayolu üzerinde Spil (Spylos) Dağı'nın yamacındaki ve su kaynağının başındaki kayalıklara işlenmiş bir anıttır (Resim 8). Burada tahtında oturan bir tanrıça ve onun iki yanında birer aslan tasvir edilmiştir⁴⁰.

Kemalpaşa/Karabel: İzmir yakınlarında Kemalpaşa-Nif'de bulunan bir kaya anıtıdır (Resim 9). Sağ eliyle yay sol eliyle mızrak tutan bir yerel kral ya da bir prens betimlenmiştir⁴¹. Ritüel metinlerde mızrak kült objesi olarak birçok kayıta geçmektedir. Bu ritüel metinlerin birinde mızraklar 'dağlara' taşınmaktadır. Yine bu metinlerde geçen "Koruyucu Tanrı'nın mızrağına" ifadesi Koruyucu Tanrı'nın kutsal silahının mızrak (GİSŞUKUR) olduğunu göstermektedir. Ayrıca mızrak ve yay yerel kralların 'krallık

³⁶ Darga, 1992, 175-177, 180-181; Emre, 2002, 226, 489.

³⁷ Darga, 1992, 175-177; Emre, 2002, 226, 489.

³⁸ Neve, 1971, 35-36; Dinçol, 1982, 115; Darga, 1992, 178-181; Emre, 2002, 226, 489.

³⁹ Emre, 2002, 228, 490; Dinçol, 1996, 8-9; Karauğuz, Güngör, M. Ö. II. Binde Konya Bölgesi Hitit Kaya Anıtları ve Yazıtları Üzerine Bazı Gözlemler, 2001 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 2001, 73-76; Karauğuz, Güngör - Kunt, Halil İbrahim, *Eskiçağ Kaleleri (Orta Anadolu'nun Güneyi)*, Konya, 2004, 23-25, Levha XLVI.

⁴⁰ Neve, 1971, 35-36; Dinçol, 1982, 115; Darga, 1992, 185; Emre, 2002, 228, 490.

⁴¹ Neve, 1971, 35-36; Dinçol, 1982, 115; Darga, 1992, 183-185; Emre, 2002, 228, 490.

simgeleri' olarak da yorumlanmaktadır⁴². Karabel anıtında luvi hiyeroglifli yazıt bulunmaktadır. Yazıttaki işaretler Hawkins tarafından Mira kralı Tarkasnava ve onun babası Alantalli olarak okunmuştur⁴³.

Fasıllar: 7,40 m. Boyutundaki fasıllar anıtı Beyşehir Gölü'nün güneydoğusunda fasıllar mevkiinde yere yatılı olarak bulunmuştur. Kalkerden monolit bir blok üzerine, yüksek kabartma ve heykel gibi yontulmuş ve tamamlanmamıştır (Resim 10). Bu anıtın bir mulajı bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin bahçesine dikilmiş durumdadır. Anıtta, sakalsız genç bir tanrı ve onun altında daha küçük betimlenmiş sakallı bir dağ tanrısı yüksek kabarma olarak yontulmuştur. Dağ tanrısının iki yanında ise, protomları heykel gibi yontulmuş iki aslan bulunmaktadır⁴⁴. Bazı araştırmacılar bu stelin Eflatun Pınar anıtının üzerinde duran veya biraz gerisinde yer alan bir eser olduğunu önermişlerdir⁴⁵. Bazı araştırmacılar ise bu iki anıtın birbirinin tamamlayıcısı olmayıp şu anda buldukları yerde birbirinden bağımsız yapılmış iki ayrı abide olması gerektiği ve hatta Fasıllar'ın, Hititlerin güneye (Akdeniz); Eflatunpınar'ın da batıya (Isparta) açılan kapıların odak noktasında açık havada kurulmuş kutsal alanlar olduğu fikrini vurgulamışlardır⁴⁶. Fasıllar Anıtı'nın bulunduğu mevkiide günümüzde bir ırmak yoktur. Ancak burayı daha önceleri ziyaret etmiş seyyahlar ve köylüler bu anıtın hemen önünden bir dere aktığını ifade etmektedirler⁴⁷.

Sirkeli: Eski Misis-Ceyhan karayolu üzerinde yer alan Sirkeli köyünde, Ceyhan Nehri kenarında bir kaya kütesinin üzerinde bulunmaktadır (Resim 11). Anıtta yer alan kitabede Büyük Kral Muvattalli'nin adı okunmuştur⁴⁸.

Hem yaşam için gerekli olan suyu sağlamak için yapılmış hem de yakınlarında pek çok tapınaklar kurularak kutsal olarak nitelendirmiş havuzlar göletler ve barajlar da pek çok Hitit yerleşiminde bulunmuştur.

⁴² Darga, 1992, 183-184.

⁴³ Hawkins, John David, "Targasnava King of Mira Tarkondemos, Boğazköy sealings and Karabel", *AnatSt* 48, 1998, 1-17.

⁴⁴ Darga, 1992, 190, res. 194, 193-194.

⁴⁵ Mellaart, James, "The Late Bronze Age Monuments of Eflatun Pınar And Fasıllar Near Beyşehir", *Anatolian Studies*, XII, 1962, 111-117, fig 2; Dinçol, 1982, 116, Emre, 2002, 228-230, 226, 490.

⁴⁶ Erkanal, Armağan, "Eflatun Pınar Anıtı", *Bedrettin Cömert'e Armağan, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi*, Özel sayı) Ankara, 1980, 287-301; Karauğuz, 2001, 60-66; Karauğuz, Güngör, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi*, Konya, 2005, 119.

⁴⁷ Baldiran, Asuma - Karauğuz, Güngör - Söğüt, Bilal, "Centre Unissant les Cultes Hittites et Romains: Fasıllar", *Proceedings of International Symposium. Trade and Production Throught the Ages*, Konya 25-28 November 2008, (Ed. E. Doksanaltı-E. Aslan), Konya, 2008, 221-222.

⁴⁸ Neve, 1971, 35-36; Dinçol, 1982, 115; Darga, 1992, 174-175; Emre, 2002, 489.

Beyşehir gölü yakınındaki **Eflatun Pınar su kaynağı** büyük ölçüde su biriktirme havuzuna en güzel örnektir (Resim 12). 14 adet kabartmalı dikdörtgen taş bloktan adeta yapay bir kaya düzeyi meydana getirilmiştir. Her bir taşın yüzeyine bir figür işlenmiştir. Havuzun bu taş duvar kısmında zengin bir kompozisyonun yer aldığı görülmektedir. Bu havuz, kompozisyonda bulunan boğa protonları, aslanları, dağ tanrıları, kanatlı güneş kursları ve Güneş Tanrıçası ve Fırtına Tanrısı olduğu düşünülen tanrı çifti rölyefli tasvirleriyle su kültürü ile ilgili kutsal bir kaynak yeridir. Eflatun Pınar Anıtı'nın Büyük Kral Tuthaliya IV dönemine ait olduğu düşünülmektedir⁴⁹.

Boğazköy Aşağı Şehir'de, 1 no.lu tapınağın güneybatısında zemine gömülü olarak, bindirme tekniğinde yapılmış bir **Pınar Odası** bulunmuştur (Resim 13). Su odasının kapısındaki lentoda sola ilerleyen iki elini öne uzatarak dua eden bir Hititli figür betimlenmiştir. Mağara kazılırken toprak dolgu içinde bulunmuş hiyeroglif yazıtlı bir stel, bu pınarın kültle ilgili karakterine işaret etmektedir⁵⁰.

Boğazköy Büyükkale'de, saray içi kült kompleksi olarak yorumlanan kısımda, C yapısının ortasında 5,2 x 6 metre boyutlarında, derinliği en az 2,3 metre olan bir **havuz** açığa çıkarılmıştır (Resim 14). Havuzun içinde çok sayıda pişmiş toprak adak kabının bulunması bu havuzun su kültürü ile ilgili kutsal bir havuz olduğunu göstermektedir⁵¹.

Boğazköy Büyükkale'de, sarayda tablet arşivlerinin bulunduğu K ve A yapısı arasından ulaşılan bir meydana 24 metre uzunluğunda bir **havuz** bulunmuştur (Resim 15). Bu havuz da su ile ilgili kült törenlerinde rol oynamış olmalıdır. Çünkü havuzun tabanındaki birikmiş çamur içinde çok sayıda pişmiş toprak adak kabı ele geçmiştir⁵². Bu kaplar bir ritüel esnasında kullanılan ve sonra oraya bırakılan kült/sunu kapları olmalıdır.

Aslanlı Kapı'dan Yerkapı'ya giderken yaklaşık 200 metre kadar Yukarı Şehre doğru uzanan bir burun mevcuttur. Bu burun üzerindeki düzlükte yan yana 5 adet havuz görülmektedir. Bu havuzlar **Güney havuzlar** olarak adlandırılmaktadır (Resim 16). Havuzların bulunduğu kısım doğal oluşum su geçirmeyen killi bir toprak olduğundan, havuzların kenarlarını yalıtım için ayrıca bir işlem uygulanmamıştır. Bir büyük havuz yerine beş ayrı havuz yapılmasındaki amaç, büyük olasılıkla bir havuz su kaçırdığında ya da suyu

⁴⁹ Neve 1971, 35-36; Erkanal, 1980, 287-301 ; Darga, 1992, 186-187; Özenir, A. Sırrı, "Eflatunpınar Kutsal Anıt-Havuz", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara, 2001, 33-66; Karauğuz, 2001, 54-60; Emre, 2002, 228-230, 490.

⁵⁰ Emre, 2002, 224, 488-89; Seeher, 2006, 32-33.

⁵¹ Seeher, 2006, 119-120.

⁵² Seeher, 2006, 124-127.

kullanılmaz hale geldiğinde, suyun tümünün elden çıkarılmaması ve diğer havuzların işlevsel kalmasıdır⁵³.

Yukarı şehrin doğusunda, Güneykale'nin güney doğusunda bulunan (2 adet) **Doğu havuzlar**'ın (Resim 17) 31 no.'lu tapınak, 1 ve 2 no.'lu odalar ile birlikte su kültü ile ilgili olduğu düşünülmektedir. 1 ve 2 no.'lu odalar Yakın Doğunun en eski taş tonozlarıdır. 1 nolu odanın etrafına bir toprak set yapılmıştır. Bu toprak set havuz 1'in kenarına paraleldir. Aynı toprak setin diğer ucunda, Havuz 1'in kuzey köşesinin arkasında 2 no.'lu oda, diğer adı ile Hiyeroglifli oda vardır. 2 no.'lu oda da günümüze kadar koruna gelmiş çok mükemmel kabartmalar ve luvi hiyeroglifi ile yazılmış yazıt bulunmaktadır. Yazıtta Kral II. Şupiluliuma'nın bazı tanrıların desteğiyle birçok ülkeyi ve Tarhuntaşa ülkesini de ele geçirdiği bazı yerlerde tanrılara kurbanlar sunduğu anlatılmaktadır. Yazıtın son cümlesinde "tanrısız toprak yol"dan söz edilmektedir. Bu bağlamda 2 no.'lu odanın kültte önemli rol oynayan 'yeraltı dünyasının sembolik girişi' olduğu düşünülmektedir. Bu durumda odanın arkasındaki havuz da işin içine girmektedir. Çünkü Eskiçağ'da sular yer altı ile bağlantıyı sağlayan yolları⁵⁴.

Ilgın yakınlarında bir pınardan beslenen ve duvarlarında IV. Tuthalya'nın Luvi-hiyeroglif yazıtı⁵⁵ bulunan **Yalburt havuzu** da (Resim 18) su kültü ile ilgili kutsal bir alandır⁵⁶.

Konya yakınlarındaki **Köylütolu Barajı** (Resim 19) Kadınhanı'nın 9 km. batısında, Ilgın'ın 18 km. doğusunda yer alan Köylütolu köyünün 5 km. kuzeyinde bulunmaktadır⁵⁷. Su kültü ile ilişkili olan Köylütolu Barajı yakınlarında bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi taş eserler salonunda sergilenen bir hiyeroglifli taş blok bulunmuştur⁵⁸.

Alacahöyük yakınlarında **Gölpınar Barajı**⁵⁹ (Resim 20), Kayseri Pınarbaşı yakınlarında **Karakuyu Barajı**⁶⁰ (Resim 21) ve Sivas yakınında,

⁵³ Seeher, 2006, 60-61.

⁵⁴ Seeher, 2006, 108, 96-108.

⁵⁵ Poetto, Massimo, "L'iscrizione Luvio-Geroglifica di Yalburt", *Studia Mediterranea* 8, Pavia, 1993.

⁵⁶ Özgüç, Tahsin, *Inandıktepe*, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Hitit Merkezi, Ankara, 1988, XIII-XXII, 172-174, Lev 85-95; Karauğuz, 2001, 66-73.

⁵⁷ Karauğuz, Güngör- Özcan, Koray, "Hitit Çağı Toprak-İnsan İlişkileri", *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı*, Çorum 25-31 Ağustos 2008, Ankara, 2010, 586-587 Resim 1-2.

⁵⁸ Masson, Emilia, "Les Inscriptions Louvites Hiéroglyphiques De Köylütolu Et Beyköy", *KADMOS*, XIX/2, 1980, 106-122; Woudhuizen, Fred, C., "Luwian Hieroglyphic Monumental Rock and Stone Inscriptions from the Hittite Empire Period", *Talanta*, XXVI-XXVII, 1994-1995, 153-217; Karauğuz, 2001, 80-84.

⁵⁹ Çınaroğlu Aykut - Genç, Elif, "Alacahöyük ve Alacahöyük Hitit Barajı Kazıları 2002", *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2003, 279-288; Çelik, Duygu, "Alacahöyük Hitit Barajı", *Aykut Çınaroğlu'na Armağan*, Ankara, 2008, 87-104.

Kuşaklı-Sarissa'nın yukarısında **Suppitassu kaynağı** adı verilen büyük kaynak gölet de⁶¹ (Resim 22) su kültü ile ilgili olmalıdır. Çünkü Hititler için suyun bulunduğu her yer kutsaldır.

Ortaköy-Şapinuva'da *Ağılönü mevkiinde*, kurban çukurlarının bulunduğu kutsal alanda, Taş döşemin güney doğu köşesinde yer alan ve bina 3-4 adı verilen mimarının güney duvarı dışında yan yana dikkatlice yatırılmış olarak **7 adet sivri dipli küçük testicik** ele geçmiştir⁶² (Resim 23)

Söz konusu sivri dipli testicikler, Yukarıda bahsettiğimiz Hurrice-Hititçe bir Boğazköy ritüelinde (KBo 23 27 Rs. III 5-14'de) belirtilen 7 ayrı nehirden ve kaynaktan alınmış kutsal suların koyulduğu kaplar olmalıdır. Ayrıca bu kapların bulunduğu *Ağılönü mevkiinde* kurban çukurlarının bulunduğu mekânın batı ve güney yönündeki alanların da Ortaköy-Şapinuva tabletlerinde anlatılan su kültü ile ilgili ritüellerin düzenlendiği kutsal alan olarak düşünülmesi mümkün görülmektedir (Resim 24).

Sonuç:

Hitit dininde suyun bedensel ve ruhsal olarak arındırma özelliği, su kültürünün doğuşunda önemli bir etkidir. Hitit su kültüründe kaynakları, pınarları, denizleri, gölleri, ırmakları kapsayan su, hem kendisine ibadet edilen bir obje, hem de bir kült aracı olarak görülmektedir. Su, Hititlerin pek çok dinsel ve büyüsel uygulamalarında ve dini inancında arınmayı sağlayan ve kutsallık veren önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Hitit çağında dinsel düşüncenin vazgeçilmez ögesi Su'dur, yani pınarlar, denizler, göller, ırmaklar ve kaynaklardır.

Eski Anadolu'nun su kaynakları ve su ile ilgili yapıları hakkında bilgiler oldukça sınırlıdır. Anadolu'da kurulan Hitit Uygarlığı'nın idari, askeri ve dini açıdan çok önemli bir şehri olan Ortaköy-Şapinuva (Çorum) arkeolojik alanında ve çevresinde su kaynaklarının ve su kullanımı ile ilgili buluntuların araştırılması ve Hititçe kaynaklarla bunların doğrulanarak yorumlanması, Eski Anadolu su kültü ile ilgili yapılar ile Hitit Uygarlığı üzerine yapılacak çalışmalara önemli katkılar sağlayacaktır.

⁶⁰Emre, Kutlu, *The Hittite Dam of Karakuyu*, Essays on Anatolian Archaeology, Wiesbaden, 1993.

⁶¹Karpe, Andreas Müller, "Kuşaklı-Sarissa", *Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn, 2002, 474, 185-187, 176-177.

⁶²Süel, Mustafa, "Ortaköy-Şapinuva Ağılönü Kutsal Alanı ve Kurban Çukurları", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 134, İstanbul, 2010, 31-52.

Kaynakça

- BALDIRAN, Asuma - KARAUĞUZ, Güngör - SÖĞÜT, Bilal, “Centre Unissant les Cultes Hittites et Romains: Fasillar”, *Proceedings of International Symposium. Trade and Production Throught the Ages*, Konya 25-28 November 2008, (Ed. E. Doksanaltı-E. Aslan), Konya, 2008, 221-222.
- ÇELİK, Duygu, “Alacahöyük Hitit Barajı”, *Aykut Çınaroğlu’na Armağan*, Ankara, 2008, 87-104.
- ÇINAROĞLU, Aykut - GENÇ, Elif, “Alacahöyük ve Alacahöyük Hitit Barajı Kazıları 2002”, *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 2003, 279-288.
- DARGA, Muhibbe, *Hitit Sanatı*, İstanbul, 1992.
- DİNÇOL, Ali Mehmet, *Anadolu Uygarlıkları*, Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi, 1982.
- DİNÇOL, Ali Mehmet, “Aşhella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu bir Bakış”, *Bellekten XLIX/193*, 1985, 1- 40.
- DİNÇOL, Ali - Dinçol, Belkız. “Hatip Anıtı’ndaki Hiyeroglif Yazıt”, *Arkeoloji ve Sanat*, 73,1996, 8-9.
- EMRE, Kutlu, “Kaya Kabartmaları, Steller, Ortostatlar, Hititler ve Hitit İmparatorluğu”, *Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn, 2002,218-233, 487-492.
- EMRE, Kutlu, *The Hittite Dam of Karakuyu*, Essays on Anatolian Archaeology, Wiesbaden, 1993.
- ERKANAL, Armağan, “Eflatun Pınar Anıtı”, *Bedrettin Cömert’e Armağan, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi*, Özel sayı) Ankara,1980, 287-301.
- HAAS, Volkert, - Wilhelm Gernot, *Hurritische und luwische Riten*, Alter Orient und Altes Testament 3, Neukirchen-Vluyn, 1974.
- HAAS, Volkert, - Salvini, Mirjo, - Wegner, Ilse, - Wilhelm, Gernot, *Die Serien itkahi und itkalzi des AZU-Priesters, Rituale für Tašmišarri und Tatuhepa sowie weitere Texte mit bezug auf Tašmišarri*, Corpus der Hurritischen Sprachdenkmaäler, 1/1,Roma, 1984.
- HAAS,Volkert, - Salvini, Mirjo, - Wegner, Ilse, - Wilhelm, Gernot, *Die Rituale des AZU-Priesters*, Corpus der Hurritischen Sprachdenkmaäler ½, Roma, 1986.
- HAWKİNS, John David, “ Targasnava King of Mira Tarkondemos, Boğazköy sealings and Karabel”, *AnatSt 48*, 1998, 1-31.

- KARAUĞUZ, Güngör, M. Ö. II. Binde Konya Bölgesi Hitit Kaya Anıtları ve Yazıtları Üzerine Bazı Gözlemler, 2001 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları, Ankara, 2001, 54-103.
- KARAUĞUZ, Güngör, *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolunun Güney Kesimi*, Konya, 2005.
- KARAUĞUZ, Güngör - Kunt, Halil İbrahim, *Eskiçağ Kaleleri (Orta Anadolu'nun Güneyi)*, Konya, 2004.
- KARAUĞUZ, Güngör- Özcan, Koray, "Hitit Çağı Toprak-İnsan İlişkileri", *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri Kitabı*, Çorum 25-31 Ağustos 2008, Ankara, 2010, 579-593.
- KARPE, Andreas Müller, "Kuşaklı-Sarissa", *Kunst- und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn, 2002.
- LEBRUN, Rene, "Les rituels d'Ammihatna, Tulbi et Mati contre une impureté =CTH 472", *Hethitica III*, Louvain, 1979, 139-164.
- LEBRUN, Rene, "Ritüels de Muwalanni, à Manuzziya= CTH 703 BCILL 85", *Hethitica XIII*, Louvain, 1996, 39-64.
- MASSON, Emilia., "Les Inscriptions Louvites Hiéroglyphiques De Köylütolu Et Beyköy", *KADMOS*, XIX/2, 1980, 106-122.
- MELLAART, James, "The Late Bronze Age Monuments of Eflatun Pınar And Fasillar Near Beyşehir", *Anatolian Studies*, XII, (III-II7), 1962.
- MURAT, Leyla, *Kizzuwatna'lı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin (CTH 471)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2002 (Yayınlanmamış Doktora Tezi)
- MURAT, Leyla, "Ammihatna Ritüelinde Hastalıklar ve Tedavi Yöntemleri", *Archivum Anatolicum*, Cilt VI, Sayı 2, Ankara, 2003. 89-109.
- NEVE, Peter, "Regenkult-Anlagen in Boğazköy-Hattusa", *İstanbul Mitteilungen*, Beiheft 5, Tübingen, 1971.
- OTTEN, Heinrich, "Eine Beschwörung der Unterirdischen aus Boğazköy", *Zeitschrift für Assyriologie* 20/54, 1961, 114-157.
- ÖZGÜÇ, Tahsin, *Inandıktepe*, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Hitit Merkezi, Ankara, 1988.
- ÖZENİR, A. Sırrı, "Eflatunpınar Kutsal Anıt-Havuz", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, Ankara, 2001, 35-66.
- POETTO, Massimo, "L'iscrizione Luvio-Geroglifica di Yalburt", *Studia Mediterranea* 8, Pavia, 1993.

- REYHAN, Esmâ, “Hitit Büyü Ritüellerinin Uygulama Şekli Üzerine bir İnceleme”, *Archivum Anatolicum*, Cilt VI, Sayı 2, Ankara, 2003, 111-142.
- SEEHER, Jürgen, *Hattuşa Rehberi*, Ege yayınları, İstanbul, 2006.
- STRAUSS, Rita, *Reinigungsrituale aus Kizzuwatna*, Ein Beitrag Zur Erforschung hethitischer Ritual tradition und kultur geschichte, Berlin-New-York, 2006.
- SÜEL, Aygöl, *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, No. 350, Ankara, 1985.
- SÜEL, Mustafa, “Ortaköy-Şapınuva Ağılönü Kutsal Alanı ve Kurban Çukurları”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, Sayı 134, İstanbul, 2010, 31-52.
- TREMOUILLE, Marie-Claude, “Un objet culturel : Le šehelliški”, *Studi Micenei ed Ege Anatolici* XXXVIII, Roma, 1996, 73-93.
- WILHELM, Gernot, “Reinheit und Heiligkeit”, *Levitikus als Buch*, Band 119, 1999, 197-217
- WOU DHUÏZEN, Fred, C., “Luwian Hieroglyphic Monumental Rock and Stone Inscriptions from the Hittite Empire Period”, *Talanta*, XXVI-XXVII, 1994-1995, 153-217.
- VIEYRA, Maurice, “İřtar de Ninive”, *Revue Assyriologie* 51, 1957, 85-93.

Resim 1 : Fraktin Kaya Yazıtı

Resim 2 : Hanyeri/Gezbeli Kaya Yazıtı

Resim 3 : Hemite Kaya Anıtı

Resim 4 : Taşçı I

Resim 5 : Taşçı II

Resim 6 : İmamkulu Kaya Anıtı

Resim 7 : Hatıp Kaya Anıtı

Resim 8 : Manisa/Spylos Anıtı

Resim 9 : Karabel Kaya Anıtı

Resim 10 : Fasıllar Anıtı

Resim 11 : Sirkeli Kaya Anıtı

Resim 12 : Eflatun Pınar Kaya Anıtı

Resim 13 : Boğazköy Pınar Odası

Resim 14 : Boğazköy C yapısında bulunan havuz

Resim 15 : Boğazköy-Büyükale Havuz

Resim 16: Yukarı Şehir Güney Havuzları

Resim 17 : Doğu Havuzları

Resim 18 : Yalburt Barajı

Resim 19: Köylütolu Barajı

Resim 20 : Gölpınar Barajı

Resim 21 : Karakuyu Barajı

Resim 22 : Sivas Kuşaklı'da gölet

Resim 23 : 7 adet sivri dipli küçük testicik Ortaköy/Şapinuva

Resim 24 : Ortaköy/Şapinuva Hitit Kentinin Genel Görünüşü

